

OIKEUSMINISTERIÖ

RAPORTTI

Demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö

30.9.2016

**RAPORTTI VALTIONEUVOSTON DEMOKRATIAPOLIITTISEN TOIMINTAOHJELMAN
KUULEMISTILAISUUDESTA**

Laura Keski-Hakuni/DKY

Sisällys

1	Johdanto.....	2
2	Yhteenveto kuulemistilaisuudessa esitetyistä puheenvuoroista.....	3
3	Yleiset kommentit demokradiapoliittiseen toimintaohjelmaan	4
4	Kannanotot asiakohdittain	4
4.1	Yhdenvertainen osallistuminen ja uusien osallistumistapojen edistäminen vastaamaan tulevaisuuden demokratian haasteisiin	4
4.2	Kunta- ja alueellisen demokratian tukeminen rakenneuudistuksessa.....	6
4.3	Avoimen hallinnon ja säädösvalmistelun kuulemisen kehittäminen ja vuorovaikutteisen valmistelun lisääminen.....	7
4.4	Järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytysten edistäminen ja esteiden purkaminen	7
4.5	Demokratiakasvatuksen kehittäminen.....	8
4.6	Yhteiskunnallisen keskusteluilmapiirin parantaminen.....	9
5	Muita muutosehdotuksia ja huomioita	9

1 Johdanto

Demokratiapoliittisen toimintaohjelman tarkoituksena on vahvistaa demokratian toimivuutta ja vastata demokratian uusiin haasteisiin. Perustuslain 14 §:n 4 momentin mukaan julkisen vallan on edistettävä yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja itseään koskevaan päätöksentekoon. Toimintaohjelman laatimista koordinoi oikeusministeriö yhdessä valtioneuvoston demokratiaverkoston kanssa. Vastuu yksittäisten hankkeiden toimeenpanosta ja seurannasta jakautuu eri ministeriöille.

Valtioneuvosto antoi demokratiapoliittisen selonteon eduskunnalle maaliskuussa 2014 (VNS 3/2014 vp.). Selonteon teemana oli avoin ja yhdenvertainen osallistuminen. Selonteossa nostetaan esiin demokratian kehittämisen ydinkohtia, jotka vaativat huomiota lyhyellä ja pitkällä aikavälillä, sekä annetaan valtioneuvoston linjaukset demokratiapolitiikan tavoitteiksi 2010-luvulle. Selonteossa linjattiin, että valtioneuvosto valmistelee toimintaohjelman demokratian vahvistamiseksi, toimenpiteiden seuraamiseksi ja arvioimiseksi.

Valtioneuvoston demokratiaverkosto järjesti 16.9.2016 seminaari- ja kuulemistilaisuuden valmistelusta kansallisesta demokratiapoliittisesta toimintaohjelmasta. Seminaarin avasi oikeus- ja työmi-

nisteri Jari Lindström. Seminaarissa esiintyivät akatemiatutkija Hanna Wass Helsingin yliopistosta (Suomalaisen demokratian tila), professori Maija Setälä Turun yliopistosta (Uusien osallistumistapojen käyttö) sekä professori Anu Kantola Helsingin yliopistosta (Hallinnon kuulemismenettely ja kansalaisyhteiskunnan mahdollisuudet osallistua valmisteluun). Neuvotteleva virkamies Niklas Wilhelmsson oikeusministeriöstä esitteli toimintaohjelman valmistelua.

2 Yhteenveto kuulemistilaisuudessa esitetyistä puheenvuoroista

Kuulemistilaisuudessa kartoitettiin varattujen puheenvuorojen ja avoimen keskustelun avulla näkemyksiä Suomen keskeisistä demokratiaan ja kansalaisvaikuttamiseen liittyvistä ongelmista, toimintaohjelmalle asetettavista tavoitteista, painopistealueista ja toimintaohjelmaan sisällytettävistä konkreettisista toimenpiteistä. Kuulemistilaisuuden puheenjohtajana toimi johtaja Johanna Suurpää oikeusministeriöstä.

Kuulemistilaisuudessa kuultiin seuraavia tahoja:

- Merja Jutila Roon, projektitutkija, PhD, Kalevi Sorsa –säätiö
- Heli Markkula, asiantuntija, Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry
- Riitta Salin, toiminnanjohtaja, Moniheli ry.
- Simo Grönroos, toiminnanjohtaja, Suomen Perusta –ajatuspaja
- Sami Borg, johtaja, Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto
- Maarit Alikoski, asukasasiamies, Rovaniemen kaupunki, strateginen hallinto
- Markku Jokisipilä, johtaja, eduskuntatutkimuksen keskus, Turun yliopisto
- Lauri Tarasti, ministeri, asiantuntija
- Kristiina Kaihari, opetusneuvos, Opetushallitus
- Pauli Rautiainen, julkisoikeuden apulaisprofessori, Tampereen yliopisto
- Maarit Pihkala, ihmisoikeuskasvatuksen asiantuntija, Amnesty International Suomen osasto
- Esa Ylikoski, puheenjohtaja, Kansan Radioliitto ry
- Raoul Plommer, Helsingin piirin varapuheenjohtaja, Piraattipuolue
- Maarit Nermes, toimittaja, tietokirjailija, kansalainen
- Sanna Kaijanen, kehittämispäällikkö, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry, Ikätekniologiakeskus
- Juha Järä, hallituksen jäsen, Isät lasten asialla ry
- Markku Vaitinen, Puheenjohtaja, Kansalaisareena ry
- Silja Borgarsdóttir-Sandelin, vice ordförande, Svenska Folkpartiet i Finland r.p.
- Ritva Pihlaja, erityisasiantuntija, maaseutupolitiikan neuvosto
- Yrjö Hakanen, kaupunginvaltuutettu, Suomen kommunistinen puolue

Kuulemistilaisuuteen osallistuneista tahoista kirjallisen puheenvuoron toimittivat Moniheli ry, Suomen Perusta-ajatuspaja, Maarit Alikoski, Lauri Tarasti, Kansan Radioliitto ry, Piraattipuolue, Maarit Nermes, Isät lasten asialla ry sekä Kansalaisareena ry. Lisäksi kirjallisen lausunnon toimitti Puolueiden kansainvälinen demokratiayhteistyö Demo ry.

3 Yleiset kommentit demokratiapoliittiseen toimintaohjelmaan

Luonnos valtioneuvoston demokratiapoliittiseksi toimintaohjelmaksi ja sen sisältämät kuusi painopistealuetta nähtiin kuulemistilaisuudessa pääosin onnistuneina. Toimintaohjelman todettiin antavan demokratiapolitiikasta kattavan kuvan, ja sen suhdetta aiempiin linjanvetoihin pidettiin onnistuneena.

Toimintaohjelmaan kohdistuneessa kritiikissä nostettiin esille sen puutteellinen yhteys valmisteilla oleviin merkittäviin uudistuksiin. Lisäksi toimintaohjelmalta toivottiin muun muassa suoraa demokrati-aa ja uusia osallistumistapoja käsitteleviä avauksia.

Oikeusministeriö valmistelee demokratiapoliittisen toimintaohjelman lisäksi perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman. Näiden ohjelmien välistä suhdetta kommentoitiin useassa kuulemistilaisuudessa esitettyssä puheenvuorossa. Niiden mukaan ohjelmien tulisi muodostaa johdonmukainen kokonaisuus ja niiden tulisi tukea toisiaan. Ohjelmille yhteisiä teemoja ovat muun muassa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus, yhdenvertaisuuskysymykset sekä yhteiskunnallinen keskusteluilmapiiri. Lisäksi esitettiin toive siitä, että ohjelmien toimeenpanolle varattaisiin riittävät resurssit, ja että ne eivät kilpailisi keskenään. Lisäksi ehdotettiin demokratiaindikaattoreiden kehittämistä ja niiden osittaista yhdistämistä perus- ja ihmisoikeusindikaattoreihin.

Demokratiapoliittisen toimintaohjelman toimeenpanoon toivottiin osallistettavan niitä ryhmiä, jotka eivät ole voineet vaikuttaa sen valmisteluun. Esimerkkinä mainittiin osa ikäihmisistä. Lisäksi nostettiin esille riittävien määrärahojen varaaminen demokratian kehittämistyölle.

4 Kannanotot asiakohdittain

Seuraavissa alaluvuissa käsitellään kuulemistilaisuuden puheenvuorojen kannanottoja asiakohdittain. Eri painopistealueista käytiin vilkasta keskustelua ja eniten kommentoituja teemoja olivat poliittisen osallistumisen eriytyminen, uusien maakuntien muodostaminen, kuntademokratia sekä demokratia- kasvatus.

4.1 Yhdenvertainen osallistuminen ja uusien osallistumistapojen edistäminen vastaamaan tulevaisuuden demokratian haasteisiin

Puheenvuoroissa nostettiin esille poliittisen osallistumisen eriytyminen erityisesti nuorten, maahanmuuttajien sekä ikäihmisten osallistumisen kohdalla. Osassa puheenvuoroja poliittisen osallistumisen eriytyminen nähtiin laajempänä yhteiskuntapoliittisena ongelmana, jolloin demokratiapolitiikka tulisi kytkeä muuhun yhteiskuntapolitiikkaan.

Suurimmassa osassa teemaa käsittelevistä puheenvuoroista nostettiin esille ryhmiä, joiden poliittinen osallistuminen on vähäisempää kuin muiden. Laskeva äänestysaktiivisuus nähtiin kaikkien, ei vain poliittisten puolueiden ongelmana. Heikoimmassa asemassa olevista ryhmistä nostettiin esille maahanmuuttajataustaiset henkilöt, nuoret ja erityisesti ammatillisessa koulutuksessa olevat sekä osa ikäihmisistä.

Osallistumiserojen kaventamiseksi ehdotettiin heikompiosaisten tukemista sekä tavoitetta äänestysaktiivisuuden kasvattamisesta vähintään muiden Pohjoismaiden tasolle. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi toivottiin muun muassa nykyisen toimintaohjelmaluonnoksen sisältämiä kirjauksia konkreettisempia toimenpiteitä maahanmuuttajien demokraattisen osallisuuden edistämiseksi, äänioikeutta käsittelevän ilmoituksen kääntämistä useille eri kielille, kevyempiä osallistumisen muotoja esimer-

kiksi ikäihmisten osallistumisen mahdollistamiseksi sekä konkreettisia esimerkkejä poliittisen päätöksenteon ja oman arjen välisestä yhteydestä. Myös yhteisömediatoiminnalla todettiin olevan voimaannuttava vaikutus syrjäytymisriskissä oleviin väestöryhmiin.

Laskevan äänestysaktiivisuuden nähtiin johtuvan muun muassa yhteiskunnallisen kulttuurin yksilöllistymisestä, puolueiden jäsenmäärien laskusta sekä vaihtoehdottomuuden retoriikasta. Syvenevä Euroopan integraatio on herättänyt kysymyksen siitä, kuinka paljon äänestämällä voi vaikuttaa. Äänestäminen nähtiin kuitenkin ulkoparlamentaarista toimintaa turvallisempänä kanavana erilaisten näkemysten ilmaisulle.

Vaalijärjestelmän kehittämistä käsitellessä puheenvuoroissa esitettiin äänestysiän laskemista 16. ikävuoteen. Perustelujen mukaan äänestysiän lasku tervehdyttäisi äänestäjien vääristynyttä ikäkaumaa. Sen toteuttaminen tulisi yhdistää demokratiakasvatukseen vahvistamiseen. Nuorten innokas verkko-osallistuminen nähtiin positiivisena asiana, mutta sen lisäksi pidettiin tärkeänä kiinnostuksen lisäämistä myös edustuksellista demokratiaa ja vaaleissa äänestämistä kohtaan. Tässä yhteydessä nostettiin esille myös sähköisen vaalijärjestelmän kehittäminen. Siinä kuitenkin pidettiin keskeisenä ongelmana vaalituloksen luotettavuuden varmistamista.

Vaalijärjestelmää koskevissa puheenvuoroissa esitettiin myös äänestämisen muuttamista kansalaisvelvollisuudeksi sekä siirtymistä listavaaliin. Esitetyssä puheenvuorossa viitattiin aiemmin tehtyyn esitykseen, jonka mukaan perustuslakiin tulisi ottaa säännös äänestämisestä yleisissä vaaleissa kansalaisvelvollisuutena. Listavaalia käsittelevässä puheenvuorossa nostettiin esille perustuslakivaliokunnan esittämä ajatus mahdollisuudesta luopua ehdokkaiden välillä tapahtuvasta vaalitavasta. Myös moni tutkija on kannattanut asiaa, sillä sen on todettu helpottavan äänestyspäätöstä.

Yhdessä puheenvuoroissa nostettiin esille myös kysymys siitä, minkälaisen rakenteiden puitteissa demokraattinen päätöksenteko tapahtuu. Puheenvuoron mukaan toimintaohjelmassa käsitellään vain vähän ylinter valtioelinten toimintaa, ja niiden osalta kysyttiin, käsitelläänkö teemoja joillain muilla foorumeilla, vain ollaanko niiden osalta ”valmiita”. Toisessa puheenvuorossa kaivattiin demokraattisen päätöksenteon päivittämisestä nykyaikaan muun muassa suoran poliittisen osallistumisen mahdollistamisella.

Yhdessä puheenvuorossa korostettiin toimivan monipuoluejärjestelmän merkitystä, ja toivottiin sen huomioimista toimintaohjelman puoluejärjestelmän roolia käsittelevässä kohdassa. Puheenvuoron mukaan vain toimivat, vastuulliset ja kansalaisia avoimesti osallistavat puolueet voivat tulevaisuudessa vahvistaa demokratiamme toimivuutta. Poliittiset puolueet päättävät ehdokasvalinnoista, ja valinnoissa tulisi kiinnittää huomiota naisten, nuorten, maahanmuuttajien sekä muiden päätöksenteossa aliedustettujen ryhmien huomioimiseen. Lisäksi tulisi kiinnittää huomiota puolueiden toimintakulttuurikysymyksiin, kuten osallistavaan toimintaan, avoimuuteen sekä puolueiden rooliin demokratiakasvatustajina. Uusien puolueiden perustamista kommentoitiin demokratiaa tervehdyttävänä asiana.

Poliittisia puolueita käsittelevissä puheenvuoroissa nostettiin esille myös tarve puoluetukilain muuttamiselle. Muutokset tarkoittaisivat taloudellisen tuen myöntämistä kaikille vaaleissa ehdokkaita asettaville ryhmille sekä puoluetuen jakamista vaaleissa saatujen äänimäärien perustella. Lisäksi kaikille vaaleissa ehdokkaita asettaville ryhmille toivottiin enemmän tilaisuuksia olla tasavertaisesti esillä Yleisradion ohjelmissa. Toimintaohjelmassa tulisi kiinnittää huomiota myös puolueiden kansainväliseen merkitykseen kansanvallan toteutumisessa, demokratian kehittämisessä ja ylläpitämisessä.

Uusia osallistumistapoja käsittelevissä puheenvuoroissa nostettiin esille niihin liittyvien menettelytapojen vaikutus kansalaisten kokemaan luottamukseen. Esimerkkinä mainittiin kansalaisaloitteiden käsittelytapa eduskunnassa. Toimintaohjelman toivottiin myös tarkastelevan rakenteiden ja osallistumistapojen kehittämistä, muun muassa kansalaisaloitteen, avoimien valiokuntakuulemisten sekä osallistavan budjetoinnin osalta. Uudeksi osallistumistavaksi esitettiin kansalaiskysymysjärjestelmän

perustamista, jossa kysymyksen voisi tehdä 2 000 äänioikeutettua Suomen kansalaista ja asianomaisen ministerin olisi vastattava siihen kuten kansanedustajan tekemään kirjalliseen kysymykseen.

Yhdessä puheenvuorossa toivottiin suoran demokratian edistämistä kansanäänestysten käyttöönoton kautta. Kansanäänestys olisi järjestettävä, jos esimerkiksi 10 % äänioikeutetuista kuntalaisista tai kansalaisista (valtakunnallinen äänestys) vaatisi sitä. Kansanäänestys olisi sitova, jos äänestysprosentti olisi yli 50 %. Lisäksi esitettiin valtakunnallisen kansalaisaloitteen kannattajamäärän nostoa. Aloitteiden käsittelymenettely tulisi standardoida ja aloitteiden käsittelyn tulisi aina päättyä eduskunnan suureen saliin. Myös kunnissa kuntalaisaloitteet tulisi viime kädessä käsitellä kunnanvaltuustoisissa. Kunnallisten kansanäänestysten tulisi olla sitovia.

Muissa yhdenvertaista osallistumista ja uusia osallistumistapoja käsittelevissä puheenvuoroissa todettiin yhteisö- ja kansalaisradioiden toiminnan edistävän muun muassa eri väestöryhmien yhdenvertaista osallistumista ja uusia osallistumistapoja.

4.2 Kunta- ja alueellisen demokratian tukeminen rakenneuudistuksessa

Useassa puheenvuorossa tarkasteltiin valmisteilla olevan maakuntauudistuksen vaikutuksia. Esitetyt kommentit käsitelivät maakuntavaltuustojen toimintaa, maakuntavaaleja, sosiaali- ja terveystalouden uudistamiseen liittyviä demokratiaulottuvuuksia sekä kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia.

Maakuntavaltuustojen toiminnan osalta oli epäselvää, mistä asioista niiden valtuustot tulevat päättämään. Keskustelussa ehdotettiin maakuntavaltuustojen alla toimivien alueellisten lautakuntien perustamista. Sosiaali- ja terveystalouden uudistamisen yhteydessä suunnitellun palveluiden yhtiöittämisen nähtiin kaventavan demokratiaa, sillä sosiaali- ja terveystalouden toteuttamiseksi perustettavat osakeyhtiöt noudattavat osakeyhtiölakia ja maakuntavaltuustot eivät saa päättää maakuntien itse järjestämistä palveluista. Uudistusten demokratiavaikutukset tulisi selvittää.

Puheenvuoroissa nostettiin esille kysymys, miten kansalaiset voivat jatkossa vaikuttaa palveluihinsa. Esimerkiksi ikäihmiset nostettiin yhtenä erityisryhmänä esille, sillä heidän toimintakykynsä saattaa vaikeuttaa osallistumista. Maakuntauudistuksen valmisteluun esitettiin samankaltaisia säännöksiä kuten uuden kuntalain osallistumista käsittelevät normit. Vanhusneuvostojen toiminta uusissa maakunnissa herätti kuitenkin huolta siitä, tuleeko ikäihmisen ennen valintaa maakuntatason toimielimeen olla aktiivinen kolmella tasolla: järjestössä, kunnallisen tason vanhusneuvostossa ja maakuntatason vanhusneuvostossa. Maakuntauudistuksen valmisteluun toivottiin asukkaiden ja palveluiden käyttäjien näkökulmia. Demokratia-indikaattoreita esitettiin laajennettavaksi sisältämään kuntien ja maakuntien toiminta.

Yhteisöradioiden nähtiin tukevan kunta- ja alueellista demokratiaa rakenneuudistuksessa, sillä paikallisliradion kuuluvuusalue ylittää hallinnolliset kuntarajat ja ohjelmia voidaan tehdä kaupunginosakohtaisesti lähidemokratiaa tukien. Lisäksi esitetystä puheenvuorossa nostettiin esille maakuntavaaleja käsittelevän tutkimuksen tarve.

Kuntien toimintaa käsittelevissä kommentoissa nostettiin esille uuden kuntalain (410/2015) soveltaminen myös asukkaiden osallistumisoikeuksien osalta. Uusia pykälä pidettiin pääosin hyvinä, ja niillä nähtiin olevan vaikutusta kunnallisen demokratian vahvistumiseen myös käytännön tasolla, esimerkiksi uusien vammais- ja vanhusneuvostojen myötä. Näitä muutoksia toivottiin käsiteltävän myös toimintaohjelmassa. Vastakkaisen näkemyksen mukaan uudessa kuntalaissa mainittujen toimielinten perustaminen olisi ollut mahdollista jo aiemminkin. Lisäksi uudessa kuntalaissa nähtiin puute siinä, että kuntalaiset eivät voi valita suoralla kansanvaalilla pormestaria. Lain nähtiin myös edustavan valtiovarainministeriön laatimaa perustuslain rajoja hipovaa talouskuripuitelakia.

Yhden puheenvuoron mukaan lähidemokratia nousee uudella tavalla esille, kun kunnat vastaavat jatkossakin koulutuksen ja varhaiskasvatuksen järjestämisestä. Suoran osallistumisen ja vuoropuhe- lun sekä demokratiakasvatuksen nähtiin integroituvan osaksi kunnan toimintatapa ja kulttuuria. Hal- linnon ja palvelualueiden ydinprosesseissa, talouden ja toiminnan suunnittelussa sekä asioiden val- mistelussa tulisi toteutua linjattu, ennakoiva ja suoran osallistumisen sisältävä toimintatapa. Kaupun- kistrategioihin tulisi sisällyttää suora osallistuminen. Lisäksi esitettiin tavoite, jonka mukaan kuntien sisäinen demokratiatyö, kuntaorganisaatiot sekä johtamisjärjestelmät tulee sovittaa yhteen kolmipor- taiseksi hallintomalliksi. Toisaalta kuntien menettelytavat, joissa päätettäviä asioita siirretään valtuus- toilta lautakunnille, nähtiin ongelmallisiksi. Esille nostettiin myös kysymys siitä, jääkö kunnanvaltuus- tojen tehtäväksi päättää vain seuraavan vuoden talousarviosta. Lisäksi esitettiin kuntien maaseutu- alueiden osallisuutta ja vaikuttamista lisäävien alueellisten toimielinten kehittämistä.

Muissa teemaa käsittelevissä puheenvuoroissa nostettiin esille demokratian kannalta kestävämpien tapa, jolla kansalaisia ja kuntalaisia pidetään nykyisin lähinnä asiakkaina. Kansalaiset ja kuntalaiset tulisikin nähdä subjekteina, aktiivisina politiikan tekijöinä sekä rakenteisiin vaikuttajina. Kuntalaisten aseman nähtiin heikentyneen maankäyttö- ja rakennuslain sekä kuntalain muuttamisten myötä. Myös tuomioistuinmaksulaki ja kaavoitusvallan siirto pois kunnanvaltuutetuilta vaarantavat kuntademokrati- an.

4.3 Avoimen hallinnon ja säädösvalmistelun kuulemisen kehittäminen ja vuorovaikutteisen valmistelun lisääminen

Yhdessä avointa hallintoa ja valmistelua koskevassa puheenvuoroissa nostettiin esille vaikutusten arviointien kehittäminen muidenkin kuin taloudellisten vaikutusten arviointien osalta. Esimerkkinä mainittiin ihmisvaikutusten arviointien kehittäminen.

Toisessa puheenvuorossa huomautettiin, että vaikka kuuleminen toteutuu säädösvalmistelussa Suomessa hieman OECD-maiden keskiarvoa paremmin, jää Suomi kuitenkin säädösvalmistelun kuu- lemisessa jonkin verran jälkeen kärkimaista. Alempitasoisten säädösten vaikutusten arvioinnissa ja lakien sekä alempitasoisten säädösten vaikutusten jälkiarvioinnissa Suomi on heikoimpien valtioiden joukossa. Nämä kehittämiskohteet toivottiin huomioitavan toimintaohjelmassa.

Puheenvuoroissa nostettiin myös esille, että viestinnän merkitys säädösmuutosten valmistelussa, ja viestintä laajalle yleisölle ei ole nykyisellään useinkaan riittävällä tasolla. Yhteiskunnallinen toiminta hahmottuu kansalaisille usein median välityksellä. Tulisikin pohtia, miten media saataisiin terveellä tavalla mukaan demokratian kehittämiseen.

Toimintaohjelmaan toivottiin lisäystä avoimien tietovarantojen ja datan merkityksestä, sillä esimerkik- si koulujen uusimassa opetussuunnitelmassa käsitellään tiedonhankintakysymyksiä. Lisäksi mainittiin yhteisöradioiden ohjelmatoiminnan antama panos avoimen hallinnon ja säädösvalmistelun kuulemi- sen kehittämiseen sekä vuorovaikutteisen valmistelun lisäämiseen.

4.4 Järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytysten edistäminen ja esteiden purkami- nen

Puheenvuoroissa toivottiin, että järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytykset turvattaisiin suurten yhteiskunnallisten uudistusten keskellä. Vapaaehtoistoiminnan osalta suurimmat esteet liitty- vät työttömien vapaaehtoistoiminnan tiukkaan sääntelyyn ja vapaaehtoistoiminnan hankaliin verotus- kysymyksiin. Kansalaisyhteiskunnan taloudellisten toimintaedellytysten kannalta ajankohtaisia pro-

sesseja ovat muun muassa rahapelifuusion eteneminen, hankintalain uudistaminen, sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistus, säätiöiden ja yleishyödyllisten yhteisöjen verotuksen selvittäminen sekä rahankeräyslain esiselvitys. Näiden teemojen tulisi myös olla esitetyn puheenvuoron mukaan keskeisiä demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa. Keskustelussa nousi myös esille yhteisöradioiden tekemä järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan merkitys.

Yhdessä puheenvuorossa koettiin järjestöjen toiminta-avustusten myöntäminen epätasa-arvoiseksi nais- ja miesjärjestöjen saamien tukien osalta. Taloudellisen tuen nähtiin joko mahdollistavan tai estävän kansalaisvaikuttamisen. Jos mies- ja isäjärjestöt saisivat naisjärjestöjen tavoin taloudellista tukea, tuettaisiin sillä lasten, isien ja miesten ongelmien ennaltaehkäisyä sekä yhteiskunnallista keskustelua. Puheenvuorossa ehdotettiin rahoitusepäsuhtan korjaamista sekä lainsäädännössä että valtion talousarvioesityksessä.

4.5 Demokratiakasvatuksen kehittäminen

Puheenvuoroissa esitettiin, että demokratiakasvatus tulisi aloittaa varhemmin ja sitä tulisi tarjota myös muille ryhmille kuin ala- ja yläkoululaisille ja lukioissa tai ammatillisissa oppilaitoksissa opiskeleville.

Nuorten osalta demokratiakasvatukseen tulisi kytkeä äänestysikärajan lasku 16. ikävuoteen, ja demokratiakasvatuksen tulisi olla demokratiataitojen opettelua sekä osallistumiseen innostavaa. Demokratiakasvatuksessa korostettiin osallisuuteen oppimisen taitoa ja nuorten mahdollisuutta päästä vaikuttamaan itseään ja ympäristöään koskeviin ratkaisuihin kodeissa, päiväkodeissa, kouluissa, harrastuksissa ja vapaaehtoistyössä. Tällä tavoin nuoret saavat kokemuksia, jotka rohkaisevat heitä jatkosakin toimimaan yhteisön vaikuttavina jäseninä. Erityisen tärkeätä on, että kyse on oikeiden asioiden tekemisestä ja vaikuttamismahdollisuus on aito ja todellinen.

Eriarvoisuuden vähentämisen näkökulmasta demokratiakasvatus tulisi aloittaa jo ennen toiselle asteelle siirtymistä. Uusissa koulujen opetussuunnitelmissa tavoitellaan osallisuutta edistävän toimintakulttuurin vahvistamista, ja oppilaat otetaan mukaan toiminnan kehittämiseen. Sekä demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa että perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa nostetaan esille uhkakuva systemaattisen koulutuksen puute. Kummassakin ohjelmassa koulutus ja koulujen uusi opetussuunnitelma nähdään mahdollisuutena. Opetussuunnitelmien jalkautuksen korostettiin vaativan kompetenssia ja koulutusta, ja koulujen sekä oppilaitosten tekemään kasvatustoimintaan toivottiin lisäpanostuksia.

Yhtenä demokratiakasvatuksen ongelmana nähtiin se, että nykyisin vain osa kouluista lähtee mukaan toimintaan, ja nämä koulut sijaitsevat usein suurissa kaupungeissa. Kouluissa tulisi puhua puolueista ja sosiaaliseen identiteettiin liittyvistä kysymyksistä, ja nuorten tulisi ymmärtää puolueiden välisiä eroja. Toisessa puheenvuoroissa kiistettiin koulujen ”puoluepolitiikkapelko” ja korostettiin muun muassa poliitikkojen kouluvierailujen merkitystä. Puheenvuoroissa korostettiin myös poliittisten prosessien esittelyä. Lisäksi varhaiskasvatuksessa tulisi kiinnittää huomiota lasten osallistumiseen ja demokratiataitoihin.

Demokratiakasvatuksessa tulisi huomioida erityisesti ammatillisessa koulutuksessa olevat sekä maahanmuuttajataustaiset henkilöt. Toimintaohjelmassa tulisi ottaa huomioon niiden aikuisten maahanmuuttajien tuki, joilla ei ole kokemusta demokraattisesta toiminnasta ja jotka eivät ole kasvaneet demokraattisessa valtiossa. Myös maahanmuuttajia tulisi koskea toimintaohjelman luonnoksessa esitetty tavoite koulutuksen keskeistä tehtävästä antaa kaikille kansalaisille toimintavalmiudet yhteiskunnalliseen ja poliittiseen osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Maahanmuuttajien demokratiakasvatuksessa tulisi näkyä järjestöjen ja kuntien välinen yhteistyö.

Toinen laajempi näkökulma demokratiakasvatukseen oli sen ulottaminen sosiaalityöhön. Käsitys osallistumisesta tulisi sisällyttää arkiseen sosiaalityöhön, esimerkiksi ikäihmisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien parantamiseen kodin piirissä tapahtuvassa hoivatyössä. Myös yhteisöradioilla nähtiin olevan tärkeä tehtävä sekä viestintädemokratian että toiminnallisen mediakasvatuksen edistäjänä.

4.6 Yhteiskunnallisen keskusteluilmapiirin parantaminen

Yhdessä puheenvuorossa demokratiapoliittisen toimintaohjelman luonnoksen sisältämä tavoite vihapuheen torjumisesta koettiin ongelmallisena sen vuoksi, että monikulttuuriset yhteiskunnat sisältävät aina etnisiä ristiriitoja, joiden aste vaihtelee muun muassa sen mukaan, kuinka suuret etniset jakolinjat ovat ja kuinka erilaisia kulttuureja monikulttuurinen yhteiskunta sisältää. Puheenvuoron mukaan toimintaohjelmassa monikulttuurisuuden ongelmat nähdään kantaväestön asenteista johtuvina, ja niihin pyritään vaikuttamaan torjumalla vihapuhetta. Siitä puuttuu toinen osapuoli, maahanmuuttajien asenne suomalaisia kohtaan, ja toimintaohjelman valmistelussa tulisi kiinnittää vihapuheen torjunnan sijaan huomiota siihen, että ihmisiä kannustettaisiin avoimeen keskusteluun maahanmuuton ja monikulttuurisuuden ongelmista. Mikäli etnisten ja uskonnollisten ryhmien välisiä ristiriitoja ja vihanpitoa halutaan välttää, tulisi puheenvuoron mukaan monikulttuurisuuden tavoittelemisesta luopua ja maahanmuuttopolitiikassa vaikuttava siihen, ettei yhteiskuntaan synny suuria etnisiä jakolinjoja.

Lisäksi yhteisöradioiden todettiin parantavan yhteiskunnallista keskusteluilmapiiriä.

5 Muita muutosehdotuksia ja huomioita

Kuulemistilaisuudessa esitetyissä puheenvuoroissa nostettiin esille myös yhteisöradioiden toimintaedellytysten parantaminen. Toimenpiteinä esitettiin seuraavia asioita:

Yhteisöradioiden erityinen asema yleishyödyllisenä toimintana, ”kansalaismediana”, tunnustetaan toimilupalainsäädännössä, ja yhteisöradiot voidaan katsoa julkisen palvelun toiminnaksi eikä media liiketoiminnaksi; yhteisöradioille luodaan pysyvät tukimuodot, joiden avulla turvataan toiminnalle välttämättömät perusresurssit ja tekninen infrastruktuuri, mahdollisesti yleisradioveron kautta; yhteisöradioille turvataan jatkossa lähetystaajuudet riippumatta siitä, onko lähetyksen ja vastaanottotekniikka analoginen vai digitaalinen; yhteisöradiot vapautetaan musiikin tekijänoikeusmaksuista tai säädetään toiminnan yleishyödyllisyyden perusteella kohtuullinen vuotuinen kertakorvaus.

Keskustelussa nostettiin myös esille kansalaisten viestinnällisten oikeuksien tunnustamattomuus sekä tuomioistuinmaksulain (1455/2015) tuomat muutokset muun muassa hallinto-oikeusmaksujen korotuksiin. Puheenvuorossa huomautettiin, että hallinto-oikeusmaksut vaikuttavat kuntalaisten perustuslailliseen oikeuteen valvoa kuntien laillisuutta sekä kansalaisten verotus- ja hallintoriita-asioihin. Markkinaoikeusmaksut vaikeuttavat pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuuksia valittaa kilpailutusasioissa.

Esitetyssä puheenvuorossa kiitettiin kansainvälisen demokratiatyön ja kehityspolitiikan huomioimista toimintaohjelman suunnittelussa. Vähentyneiden kehitysyhteistyövarojen myötä olisi kuitenkin löydettävä muitakin rahoituslähteitä kansainväliselle demokratiatyölle kuin ulkoasiainministeriön myöntämä tuki.